

ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปขยศิริศรีสุวรรณภูมิ อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
**The Belief in Constructing Phra Buddha Pusayakhirī Sri Suvarnabhumi
U-thong District, Suphanburi Province**

เพ็ญรุ่งจรัส ตฤณชาติวนิชย์,

พระปลัดสมชาย ปโยโค และ พระณัต วฑฒโน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

**Penrungrarat Trinnachatvanich,
Phrapalad Somchai Payogo (Damnoen)
and Phra Thanat Vaddhano (Butrasawad)**

Mahachulalongkorntajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author, E-Mail: penrungrarus@gmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างศาสนวัตถุเพื่อการเคารพในพระพุทธศาสนา 2) เพื่อศึกษาความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปขยศิริศรีสุวรรณภูมิ อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และ 3) เพื่อศึกษาคุณค่าความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปขยศิริศรีสุวรรณภูมิ อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากข้อมูลเอกสาร จากหอสมุด จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ตลอดจนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูปขยศิริศรีสุวรรณภูมิ อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 10 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

1) ความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างศาสนวัตถุเพื่อการเคารพในพระพุทธศาสนา พบว่า การสร้างศาสนวัตถุโดยเฉพาะพระพุทธรูปเป็นสิ่งที่ได้อานิสงส์มหาศาล จัดเป็นพุทธบูชา คือการแสดงความเคารพ การกราบไหว้ การยกย่องนับถือบุคคลที่ควรเคารพนับถือ เป็นมงคลชีวิต ทั้งยังเป็นพุทธศิลป์อันสูงค่า เป็นสัญลักษณ์แทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นเสมือนเครื่องเตือนใจให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม น้อมระลึกถึงพระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ และนำพระธรรมคำสั่งสอนนั้นไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อความสุข ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต และท้ายที่สุดเข้าถึงความเป็นอริยบุคคล หลุดพ้นจากวัฏสงสาร คือการเวียนว่ายตายเกิดในภพต่าง ๆ ได้

2) ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปขยศิริศรีสุวรรณภูมิ อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นสิ่งที่เปี่ยมประโยชน์สูงสุด ควรแก่การสักการบูชาของชาวพุทธ เพื่อทดแทนพระพุทธรูปที่

* วันที่รับบทความ: 19 สิงหาคม 2563; วันแก้ไขบทความ 7 กันยายน 2563; วันตอบรับบทความ: 30 ธันวาคม 2563

Received: August 19, 2020; Revised: September 7, 2020; Accepted: December 30, 2020

ใหญ่ที่สุด สูงที่สุด ของประเทศอัฟกานิสถาน ที่ถูกกลุ่มตาลีบันทำลาย เพื่อเรียกศรัทธาชาวพุทธทั่วโลกให้กลับคืนมา เพื่อเป็นที่สักการะบูชาและประกอบกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นมรดกคู่ฟ้าดิน บนแผ่นดินอาณาจักรสุวรรณภูมิ ที่เรียกว่าเมืองอุทองโบราณ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ของเยาวชน ของชุมชน และผู้ที่สนใจทางพระพุทธศาสนา เป็นพระพุทธรูปสักการะของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป เป็นพุทธมณฑลประจำจังหวัดสุพรรณบุรี

3) คุณค่าความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปขีรีศรีสุวรรณภูมิ อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรีพบว่า สร้างในดินแดนที่มีความสำคัญและมีคุณค่าในอดีต เป็นดินแดนที่เป็นจุดกำเนิดของพระพุทธศาสนาที่เผยแผ่เข้ามาในดินแดนสุวรรณภูมิ สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพระราชาสุลแต่พระเจ้าอโศกมหาราช ถวายเป็นพระราชาสุลแต่บุรพมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ เป็นสัญลักษณ์ของเมืองอุทอง เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธทั้งในประเทศและต่างประเทศ นับได้ว่าเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่สำคัญองค์หนึ่งที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

คำสำคัญ: ความเชื่อ ; พระพุทธรูปขีรีศรีสุวรรณภูมิ

Abstracts

The three objectives of this research were 1) to investigate the belief of constructing religious images for worship in Buddhism, 2) to investigate the belief in constructing Phra Buddha Pusayakrīrī Sri Suvarnabhumi U-thong District, Suphanburi Province and 3) to study the values of belief in constructing Phra Buddha Pusayakhīrī Sri Suvarnabhumi U-thong District, Suphanburi Province. This qualitative research explored related documents and research works, and field works with in-depth interviews conducted with 10 key informants engaging in constructing Phra Buddha Pusayakhīrī Sri Suvarnabhumi U-thong District, Suphanburi Province.

The results shown that

1) The belief about constructing religious images for worship in Buddhism was found that constructing religious images especially the Buddha images was a meritorious actions deserving mega-merits and counted as the Buddha worship. That was to worship an individual deserved for absolute worship. It was propitiousness for life. It was the noble asset, which was sublime property in the mind and reliance in this life and in the afterlife while being the high value of the Buddhist arts. It symbolized the Buddha alike a reminder to instill the virtuous morality to recall the Dhamma and the Buddha's teaching so as to apply those doctrines for happiness, life growth and finally to become the noble man saved from the cycle of rebirth in various worlds

2) The belief about constructing Phra Buddha Pusayakhīrī Sri Suvarnabhumi U-thong District, Suphanburi Province was found that the image was built to maximize the wild and barren lands to be the site of worship for the Buddhists. This was to replace the most gigantic and the highest Buddha image in Afghanistan destroyed by the Taliban. Phra Buddha

Pusayakhīrī Sri Suvarnabhumi would revive the faith of the faithful around the world and to be the place of administering the rites on the occasion of the holy Buddhist days. It would become the eternal heritage in the land of the Suvarnabhumi Empire called the ancient U-Thong city while being the learning resources for youth, for communities and those who are interested in Buddhism. Also, it would be the Buddhist Compound in Suphanburi Province, the place to forever sustainably centralize the Buddhist mind within the country and foreign countries.

3) The values of belief in constructing Phra Buddha Pusayakhīrī Sri Suvarnabhumi U-thong District, Suphanburi Province were found that it was constructed in the dignified and invaluable site in the past. It was the land given rise to Buddhism which was expanded into the Suvarnabhumi Land. With the evidence from the excavated stone inscription at the Pagoda No.12 on the top of the artificial mountain and the Dhamma Jakara and the Asoka's Stone Pillar at the Pagoda No.11 at the foot of the Tam Tiem mountain. They inspired to construct Phra Buddha Pusayakhīrī Sri Suvarnabhumi U-thong District, Suphanburi Province at this site. It was to proclaim for all to recognize that Buddhism we venerate today has its focal point here and the construction of the new religious site in Suphanburi Province would be the Buddhist invaluable heritage, forever.

Keywords: Belief ; Phra Buddha Pusayakhīrī Sri Suvarnabhumi

บทนำ

พระพุทธรูป หมายถึง รูปเปรียบหรือสัญลักษณ์แทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า มูลเหตุที่จะมีการสร้างพระพุทธรูปนั้น สืบเนื่องจากพุทธศาสนิกชนระลึกถึงพระพุทธเจ้า และต้องการที่จะสักการบูชา จึงใช้ปูนขี้เถ้าหรือปูนยีสถานแบบต่าง ๆ เป็นสื่อแทนพระพุทธรูป ร่องรอยที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่พุทธศาสนิกชนประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา ทำให้ทราบถึงสิ่งสักการบูชาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในยุคที่ยังไม่มีการสร้างพระพุทธรูป (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2513 : 65 ; ธนพันธ์ เมธาพิทักษ์, 2544 : 14) เช่น การใช้รอยพระพุทธรูปหรือพระธรรมจักรและพุทธอาสน์ สมมติแทนพระพุทธรูปในงานศิลป์ ลายจำหลักรูปภาพเรื่องพุทธประวัติซึ่งทำเป็นเครื่องประดับพระมหาธาตุเจดีย์ พระพุทธรูปที่สร้างขึ้นถือเป็นสิ่งแทนองค์พระพุทธรูป เพื่อแสดงถึงความเคารพศรัทธาเลื่อมใสต่อพระองค์ (Ven. Kimpicheth Chhon, 2019 : 105-118) บอกเล่าถึงพุทธประวัติว่ามีความเป็นมาอย่างไรและเป็นการสืบทอดพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป พระพุทธรูปที่มีลักษณะเด่นในดินแดนสุวรรณภูมิเริ่มตั้งแต่เมื่อแคว้นสุโขทัยได้รับพระพุทธศาสนาเถรวาทจากลังกา ในรัชสมัยพ่อขุนรามคำแหงเมื่อพุทธศตวรรษที่ 19 (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561 : 56)

การสร้างพระพุทธรูปจัดว่าเป็นมงคลอย่างยิ่งต่อผู้สร้าง เป็นพุทธานุชา ถือเป็นการสร้างบุญกุศลอย่างยิ่งใหญ่ กษัตริย์ ราชวงศ์ ขุนนาง สามัญชนจึงนิยมสร้างพระพุทธรูปตามกำลังศรัทธาของตน การสร้างนั้นอาจจะสร้างเป็นหมู่คณะหรือเป็นส่วนบุคคลก็ได้ วัสดุที่ใช้ในระยะแรกได้นำเอา ดิน น้ำ และใบโพธิ์จากสังเวชนียสถาน 4 แห่ง คือ สถานที่ประสูติ (ลุมพินีวัน) ตรัสรู้ (พุทธคยา) ปฐมเทศนา (พาราณสี) และ

ปรีนิพพาน (กุสินารา) เก็บมาไว้เพื่อบูชาคุณพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต่อมา มีการสร้างรูปอื่นที่เป็นสัญลักษณ์เพื่อระลึกถึงพระพุทธรูป เช่น ทำดวงตราสัญลักษณ์ประจำสถานที่ต่าง ๆ ขึ้น ด้วยดินเผา หรือแผ่นเงิน เช่น ที่เมืองกบิลพัสดุ์สร้างตราดอกบัว หมายถึงมีสิ่งบริสุทธิ์เกิดขึ้น และตราม้า หมายถึงม้ากัณฐกะ ที่เมืองพาราณสีสร้างตราธรรมจักร มีรูปกางหมอบ อันหมายถึงการแสดงธรรมจักร และพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงสร้างเสาหินอโศกไว้ในสถานที่ประสูติ

การสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ในประเทศไทย ตามตำนานพุทธประวัติกล่าวว่า ในสมัยพุทธกาล พระเจ้าปเสนทิโกศลแห่งแคว้นโกศล ได้โปรดให้ช่างจำลองพระรูปเหมือนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้น เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธรูปองค์ที่เสด็จไปจำพรรษาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อโปรดพุทธมารดา นับเป็นการสร้างพระพุทธรูปเป็นครั้งแรก และมีการสันนิษฐานกันว่า พระพุทธรูปนั้น เริ่มสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ 7 ตั้งแต่สมัยคันธาระ ซึ่งเป็นแคว้นที่อยู่ทางตอนเหนือของอินเดียโบราณ (ปัจจุบันอยู่ในแถบตะวันตกเฉียงเหนือของปากีสถานและตะวันออกของอัฟกานิสถาน) ผู้ริเริ่มสร้างไม่ใช่ชาวอินเดีย แต่เป็นพวกโยนก (กรีก) สันนิษฐานว่าเริ่มสร้างในสมัยพระเจ้าเมนันเดอร์ หรือพระเจ้ามิลินท์ กษัตริย์เชื้อสายกรีกแห่งแคว้นคันธาระ หรือคันธาระ (รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง, 2553 : 49)

พระพุทธรูปยศีศรีสุวรรณภูมิ เป็นพระพุทธรูปแกะสลักองค์ขนาดใหญ่ พระพุทธรูปลักษณะปางโปรดพุทธมารดา ประทับนั่งเหนือพระแท่นดอกบัวตูม พระปฤษฎางค์พิงหน้าผา พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา ยกพระหัตถ์ขวาจับพระศรชนีบรรจบกับพระอังคุฐ บนหน้าผาหุบเขาทำเทียม เป็นพระพุทธรูปแกะสลักภูเขาที่ใหญ่ที่สุดในโลก บริเวณหน้าผาที่ชื่อว่า “ผามังกรบิน” องค์พระพุทธรูปมีความสูง 35 เมตร หน้าตักกว้าง 25 เมตร ซึ่งอยู่ใกล้กับเจดีย์หมายเลข 11 บริเวณเชิงเขาทำเทียมด้านทิศเหนือ ในปี พ.ศ. 2519 ได้มีการขุดพบเสาศิลาธรรมจักร สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช บริเวณเมืองโบราณอุทอง โดย นายธนิต อยู่โพธิ์ อธิบดีกรมศิลปากรในสมัยนั้น เป็นผู้ดำเนินการดูแลและนำไปเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติอุทอง ซึ่งเป็นที่มาของการแกะสลักพระใหญ่ คือพระพุทธรูปยศีศรีสุวรรณภูมิ หรือที่เรียกว่า หลวงพ่ออุทอง เดิมพื้นที่บริเวณนี้โรงไม้หินสนสมุทรได้รับการจดสัมปทานบัตรให้ดำเนินการระเบิดหินได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย ในปี พ.ศ. 2530 เป็นต้นมา จนถึงปี พ.ศ. 2538 ก็ถูกยกเลิกสัมปทาน พื้นที่บริเวณด้านหลังเขาทำเทียมที่โรงไม้หินสิ้นสุดสัมปทานไปแล้ว ก็ถูกปล่อยเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่า ไม่มีใครดูแลรักษา โดยทางองค์การบริหารส่วนตำบลอุทองสมัยนั้น ก็ได้ใช้เป็นสถานที่ทิ้งขยะมูลฝอยขององค์การบริหารส่วนตำบลอุทอง

พระเทพสุวรรณโมลี (สอิ่ง สิรินโท, ป.ธ. 8) ขณะดำรงตำแหน่งเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี ได้ผ่านไปเห็นหน้าผาสูงตระหง่านสวยงามไปด้วยหินที่ตกผลึกแน่นหนาไร้รอยแตกร้าว บนหน้าผาเขาทำเทียม อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี สามารถสร้างพระพุทธรูปที่แกะสลักบนหน้าผาให้เป็นที่เคารพบูชาสักการะของพุทธศาสนิกชน ทดแทนพระพุทธรูปแกะสลักในประเทศอัฟกานิสถานที่ถูกตาลีบันทำลาย และเรียกศรัทธาของพุทธศาสนิกชนให้กลับคืนมา พระเทพสุวรรณโมลี พร้อมด้วยคณะบุคคลผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใสยิ่งในพระพุทธรูปศาสนา ลงตรวจพื้นที่และมีความเห็นให้ดำเนินการแกะสลักพระพุทธรูป ณ สถานที่แห่งนี้ พระเทพ

สุวรรณโมลี จึงได้ปรึกษากับพระพรหมเวที (สุเทพ คุสุสมโม, ป.ธ. 9) เจ้าอาวาสวัดพระปฐมเจดีย์ราชวรมหาวิหาร จังหวัดนครปฐม เจ้าคณะภาค 15 เห็นสมควรให้จัดสร้าง โดยได้ให้สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุพรรณบุรี ดำเนินเรื่องเพื่อขออนุญาตใช้พื้นที่สร้างพุทธมณฑลประจำจังหวัดสุพรรณบุรี ให้เป็นสถานที่ศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธทั้งในประเทศและต่างประเทศอย่างยั่งยืนมั่นคงถาวรตลอดไป (ฉมณคิต แผนสมบูรณ์, 2562 : 13-17)

ผู้วิจัยมีความมุ่งมั่นที่จะศึกษาเกี่ยวกับเรื่อง “ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปขยศิริศรีสุวรรณภูมิ อำเภ่อูทอง จังหวัดสุพรรณบุรี” ซึ่งได้ศึกษาจากการให้ข้อมูลที่สำคัญจากผู้สร้าง ผู้มีส่วนร่วมในการสร้าง ผู้มีจิตศรัทธาในการบริจาค และผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องในด้านต่าง ๆ ที่ทำให้การดำเนินการก่อสร้างสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ได้รับข้อมูลจากคัมภีร์ หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้นำมารวบรวม ประมวลสิ่งที่เห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญและเป็นประโยชน์ในการทำวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการศึกษาในเรื่องนี้ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างศาสนวัตถุเพื่อการเคารพในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปขยศิริศรีสุวรรณภูมิ อำเภ่อูทอง จังหวัดสุพรรณบุรี
3. เพื่อวิเคราะห์คุณค่าความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปขยศิริศรีสุวรรณภูมิ อำเภ่อูทอง จังหวัดสุพรรณบุรี

ระเบียบวิธีวิจัย

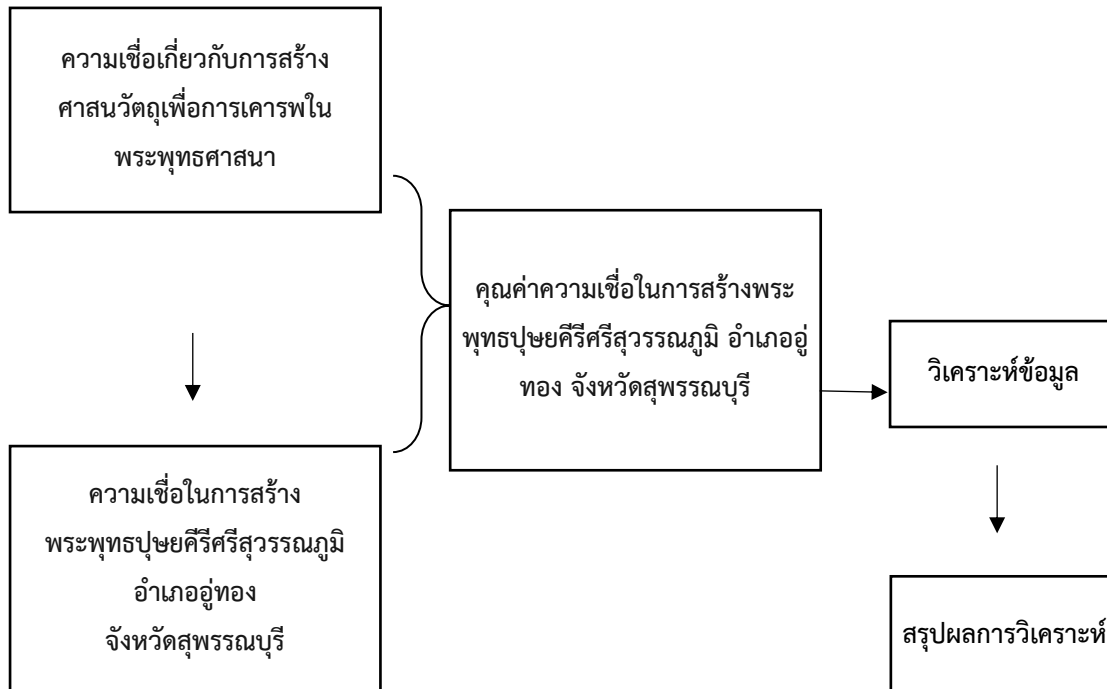
การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งเน้นการศึกษาทางเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Fields Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและเข้าร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

การศึกษาจากเอกสาร วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการวิเคราะห์ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปขยศิริศรีสุวรรณภูมิ อำเภ่อูทอง จังหวัดสุพรรณบุรี จากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ

เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Work) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก มีแบบสัมภาษณ์และประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป กล้องวิดีโอและสมุดจดบันทึก

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา นำเสนอข้อมูลและข้อเสนอแนะ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปยศีร์ศรีสุวรรณภูมิ อำเภอลำทอง จังหวัดสุพรรณบุรี” เพื่อทราบปัญหาที่ว่า ความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างศาสนวัตถุเพื่อการเคารพในพระพุทธศาสนา ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปยศีร์ศรีสุวรรณภูมิ อำเภอลำทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และวิเคราะห์คุณค่าความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปยศีร์ศรีสุวรรณภูมิ อำเภอลำทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งจากผลการศึกษาวิจัยสามารถตอบประเด็นดังกล่าวได้โดยสรุปผลการวิจัยดังนี้

1. ความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างศาสนวัตถุเพื่อการเคารพในพระพุทธศาสนา

“พระพุทธรูป” เป็นศาสนวัตถุอย่างหนึ่ง หมายถึง รูปที่สร้างขึ้นมาแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นผู้ที่ตั้งพระพุทธศาสนาขึ้น เพื่อให้ผู้นับถือได้กราบไหว้บูชา ระลึกถึงพระธรรมคำสั่งสอน และน้อมนำพระธรรมคำสั่งสอนนั้น ไปประพฤติปฏิบัติ เพื่อความหลุดพ้นในวัฏสงสาร คือ การเวียนว่ายตายเกิด (Phrapalad Somchai Payogo (Damnoen), Phramaha WeeratisVarinto (Inthapho) and Yota Chaivoramankul, 2020 : 1331-1341) ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปเชื่อว่าจะได้านิสงส์มาก อำนาจแห่งกุศลที่สร้างพระพุทธรูปขึ้นมาจะส่งผลให้เกิดเป็นคนรูปงาม มีบุคลิกสง่าเป็นที่เคารพรักใคร่ของบุคคลโดยทั่วไป มีอิสรียศ บริวาร ทรัพย์สมบัติ ตลอดจนความสุขสภาพร ไม่เป็นโรคภัย

วิกาล ปิดอบายภูมิ และส่งผลให้ปฏิสนธิในสุคติภูมิทันทีในสมัยกาลมรณะแล้ว หากมีอารมณ์ในกุศลกิจนั้นปรากฏให้จิตก่อนจุติ ทั้งยังเป็นการส่งเสริมพุทธศิลป์ให้เจริญแพร่หลาย มีศาสนสถาน คือ วัดเป็นศูนย์รวมใจเป็นทั้งแหล่งขายโอกาสทางการศึกษา เป็นแหล่งส่งเสริมเศรษฐกิจ ความเกื้อกูลพึ่งพาอาศัยกันระหว่างวัดกับชุมชน (พระมหาประกาศิต จิตติปสิทธิกร และคณะ, 2563 : 63-80) ทำให้เกิดจิตสำนึกร่วมในการดำเนินกิจกรรมพัฒนาชุมชนสู่ความเป็นเมืองที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในชุมชนผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงได้มีโอกาสเสนอแนะความคิดร่วมกันในการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชน เป็นแสดงออกถึงการมีจิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย

2. ความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปขุขันธ์ศรีสุวรรณภูมิ อำเภออุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี

การสร้างพระพุทธรูปแกะสลักบนหน้าผาที่มีความสำคัญ เพื่อทดแทนพระพุทธรูปที่ถูกตาลิบันทำลายในประเทศอัฟกานิสถาน เป็นการใช้พื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และเพื่อให้ผู้ที่ได้มากราบไหว้ได้ย้อนรำลึกถึงดินแดนเมืองอุททองโบราณ จุดศูนย์กลางของอาณาจักรสุวรรณภูมิ อันได้ชื่อว่าเป็นดินแดนที่มีการค้าพาณิชย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชมพูทวีป และจากการที่ได้ขุดพบธรรมจักรพร้อมเสาศิลา ขุดพบศิลาจารึกคำว่า “ขุขันธ์ศรี” ยิ่งเป็นแรงจูงใจให้เห็นว่าสถานที่แห่งนี้เป็นจุดเริ่มต้นในการเผยแผ่พระศาสนาของพระโสณะเถระและพระอุตตระเถระในดินแดนสุวรรณภูมิ ผู้ร่วมก่อสร้างทั้งหลายจึงมีแนวความคิดที่อยากจะพลิกฟื้นความเจริญรุ่งเรืองทางด้านพุทธศาสนาให้กลับคืนมาเหมือนครั้งในอดีต ให้เป็นแหล่งอารยธรรมในการเรียนรู้ของเยาวชน พุทธศาสนิกชน ชุมชนในท้องถิ่น บุคคลทั่วไป และเพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระเจ้าอโศกมหาราช เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลแด่บูรพมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ เป็นสัญลักษณ์ของเมืองอุททอง เป็นพระพุทธรูปสักการะของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป เป็นอุทยานทางพระพุทธศาสนา เป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของจังหวัดสุพรรณบุรี พระธรรมพุทธิมงคล (สัจ สิรินนโท) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร พระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ประชาชนโดยทั่วไป หน่วยงานต่าง ๆ ได้ให้ความสำคัญและให้ความร่วมมือในการก่อสร้าง ได้ร่วมแรงร่วมใจระดมความคิด แรงกาย ทุนทรัพย์ และช่วยเหลือให้การก่อสร้างสำเร็จไปได้ด้วยดี

3. วิเคราะห์คุณค่าความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปขุขันธ์ศรีสุวรรณภูมิ อำเภออุททอง จังหวัดสุพรรณบุรี

วิเคราะห์คุณค่าด้านพุทธศิลป์

พระพุทธรูปขุขันธ์ศรีสุวรรณภูมิเป็นมรดกของพระพุทธศาสนา โดยไม่จำกัดว่าเป็นของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง เป็นของพระพุทธศาสนาโดยตรง เมื่อบุคคลเมื่อได้มาสักการะหรือมาเห็น ศรัทธาย่อมเกิดขึ้น นั่นก็คือกัมมสัทธา ศรัทธาที่เกิดจากการกระทำของบุคคล ด้วยความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย เมื่อเกิดความเลื่อมใส

ในพระรัตนตรัยแล้ว ก็จะเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจให้กับบุคคลทั้งหลายที่ยังไม่ศรัทธาให้เกิดศรัทธาขึ้นได้ เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นพุทธมงคล เป็นมงคลแก่ผู้ที่มากราบไหว้ สักการบูชา อันนี้เป็นคุณค่าที่สูงสุดของพระพุทธรูป เป็นคุณค่าที่ประมาณค่าไม่ได้ เป็นสิ่งมีคุณค่ามหาศาล (ฉมณฺโณ, 2563 : 43) เป็นความภาคภูมิใจของพุทธศาสนิกชนที่ได้ร่วมกันสร้างพระพุทธรูปองค์นี้ที่เป็นพุทธศิลป์แกะสลักบนหน้าผาหิน ดังคำกล่าวที่ว่า “หนึ่งเดียวในไทย ยิ่งใหญ่ในโลก มรดกคู่ฟ้าดิน (พระธรรมพุทธิมงคล (สอ. สิรินันท), 2563 : สัมภาษณ์)

สรุป พระพุทธรูปขุขันธ์ศรีสุพรรณภูมิ พุทธรูปแกะสลักบนหน้าผา พุทธศิลป์สมัยรัตนโกสินทร์ ปางโปรดพุทธมารดา พุทธลักษณะงดงาม พระพักตร์ยิ้ม เมื่อได้กราบไหว้แล้วเกิดความปิติ เป็นพุทธานุสสติ ให้น้อมระลึกถึงพระคุณ พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ พระพุทธรูปที่สร้าง เป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าเพื่อบอกให้เราทราบว่า พระพุทธศาสนาที่เรานับถือกันอยู่ทุกวันนี้ มีจุดรวมกันอยู่ ณ ที่ตรงนี้ จึงได้สร้างพระพุทธรูปไว้เป็นอนุสรณ์ ให้เป็นที่เคารพสักการะของชาวพุทธ ให้เป็นศูนย์กลางของพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดสุพรรณบุรี วันสำคัญให้มีการสวดมนต์ เวียนเทียนและมีกิจกรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา เป็นการสะท้อนให้เห็นว่า การสร้างพระพุทธรูปมีส่วนช่วยในการพัฒนาจิตใจ

วิเคราะห์คุณค่าด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

การสร้างพระพุทธรูปขุขันธ์ศรีสุพรรณภูมิมีส่วนช่วยในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เพราะสถานที่แห่งนี้ได้เป็นส่วนหนึ่งที่ใช้ในการจัดกิจกรรมทางศาสนา เป็นสถานที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนเข้าใจและเข้าถึงหลักคำสอน หนึ่งในคุณสมบัติของอุบาสก 5 คือ ขวนขวายในการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา (ทำบุญการ) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 13 ; สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561 : 67) พร้อมทั้งนำพระธรรมคำสอนไปปฏิบัติให้เกิดผล สามารถนำไปใช้พัฒนาชีวิตเตรียมพร้อมปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานตามวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปสังคม (พระครูสิทธิธรรมารักษ์ และคณะ, 2563 : 219-229) พุทธศาสนิกชนสามารถใช้วาทีศิลป์ หรือความสามารถในการเขียนบทความเอกสาร ตำราต่าง ๆ ชี้แจง ขยายความรู้ความเข้าใจถึงหลักการที่สำคัญและเป็นสากลของพระพุทธศาสนา เกิดการยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาแทนที่อดีต ด้วยใจที่เป็นกลาง (สุวรรณ, 2563 : 180-192) มีการได้เรียนรู้ มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลส่งผลให้ประสบผลสำเร็จในชีวิตสูงขึ้นการดำเนินชีวิตก็มีแต่ความเจริญรุ่งเรืองสันติสุขและมีฐานะในอนาคตที่มั่นคง (พระครูสุตถัทธิธรรม และคณะ, 2563 : 262-273) พระพุทธรูปขุขันธ์ศรีสุพรรณภูมิได้อธิบายให้เห็นถึงความสำคัญ ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูป หลักธรรมคำสอนและสถานที่ ทำให้เยาวชน หรือนักเรียนได้เห็นถึงคุณค่า ช่วยกันทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาสืบต่อไป (วันฤดี วงศ์อดิกันต์, 2563 : สัมภาษณ์) ทำให้คนรุ่นหลังได้รู้ประวัติความเป็นมา เกิดความซาบซึ้ง รัก ห่วงแหน รักษาและสืบทอดดินแดนที่มีความสำคัญแห่งนี้ และการที่ได้มีโอกาสร่วมบุญ ทำบุญสร้างพระใหญ่ มีโอกาสได้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ถือเป็นมงคลสูงสุดของชีวิต ได้ร่วมสร้างถาวรวัตถุที่มีความสำคัญต่อส่วนรวม ต่อบ้านเมือง เกิดความปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง เกิดความภาคภูมิใจ เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น (ทองสุข เหลืองเวชการ,

2563 : สัมภาษณ์) และสิ่งที่ควรกระทำอย่างยิ่ง คือทำอะไรให้พระพุทธรูปเกิดมีชีวิตจิตใจขึ้นมา ไม่ใช่ก้อนหินก้อนหิน แต่มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่เคารพ ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนผู้มากราบไหว้ นั่นก็คือการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วม (พระครูโสภณวิธานวัตร (นิคม ญฐวโร), 2563 : สัมภาษณ์)

สรุป พระพุทธปุษยคีรีศรีสุวรรณภูมิ ปางโปรดพุทธมารดา เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นเพื่อให้เป็นตัวแทนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เมื่อบุคคลได้มากราบไหว้แล้ว จะได้น้อมนำใจให้ระลึกนึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ เพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติ ปฏิบัติตนให้เป็นคนดีของสังคมและประเทศชาติ เป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวจังหวัดสุพรรณบุรีและพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไปและเป็นสถานที่ ๆ สำคัญในการทำกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา มาไหว้พระ สวดมนต์ เวียนเทียน ปฏิบัติธรรม ศึกษาธรรม เป็นสถานที่พัฒนาจิตใจ เป็นแหล่งเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ได้เห็นสถานที่จริง ได้รับความรู้ ความเข้าใจในการเชื่อมโยงทางพระพุทธศาสนา จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางให้อนุชนรุ่นหลังได้เห็นถึงความพยายามของบรรพบุรุษในการทำนุบำรุงพระศาสนา เพื่อที่จะได้ดำเนินรอยตามในการห่วงแหน บำรุงรักษาและจรรโลงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองถาวรสืบไป

วิเคราะห์คุณค่าด้านความสัมพันธ์กับดินแดนสุวรรณภูมิในอดีต

มูลเหตุในหนึ่งในการสร้างพระพุทธปุษยคีรีศรีสุวรรณภูมิ ณ สถานที่แห่งนี้ เกิดจากการที่ได้ขุดพบก้อนหิน 1 ก้อน ที่เจดีย์สมัยทวารวดี เป็นศิลาจารึกที่เขียนไว้ว่า “ปุษยคีรี” เป็นภาษาปัลลวะ คือภาษาอินเดียเก่าแก่ จึงทำให้สันนิษฐานว่า ที่ตรงนี้เป็นดินแดนเก่า และขุดพบศิลาจารึก ก็เลยใช้ชื่อพระพุทธรูปที่สร้างว่า “พระพุทธปุษยคีรีศรีสุวรรณภูมิ” คือได้สร้างตรงดินแดนที่เป็นสุวรรณภูมิเก่า ถือเป็นดินแดนที่พระโสณะและพระอุตตระได้มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นแห่งแรกในประเทศไทย โดยได้มีการเชื่อมโยงจากหลักฐานในอดีต จึงทำให้ทราบว่า เมืองตรงนี้มีร่องรอยของความเจริญทางด้านพระพุทธศาสนา จากหลักฐานที่ค้นพบ ประกอบกับชื่อขององค์พระ ก็มีมาจากการขุดพบ จากเจดีย์หมายเลข 11 ในเขตเมืองโบราณอู่ทอง มีความหมายว่า “ภูเขาแห่งดอกไม้” (เดชา ก่อเกิด, 2563 : สัมภาษณ์) จากการสำรวจค้นพบของนักโบราณคดีสถาบันศึกษาทางทะเลและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แห่งโอริสสา ได้สำรวจพุทธสถานโบราณ ที่เนินเขาลังกุฎีในรัฐโอริสสา ได้ขุดพบหลักฐานและจารึกมากมายที่ยืนยันได้ว่า บริเวณนี้คือ ปุษยคีรีมหาวิหาร หรือสังฆาราม ที่พระถังซำจั๋งได้กล่าวไว้ในบันทึก สลุปที่ถูกค้นพบนั้นได้สร้างในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จึงควรที่จะเป็นไปได้ว่าชื่อปุษยคีรีสังฆารามแห่งแคว้นกลิงกะ จะมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับชื่อเขาปุษยคีรีหรือเขาทำเทียมในเมืองโบราณอู่ทอง

สรุป จากหลักฐานที่ปรากฏทำให้ทราบว่า ดินแดนแห่งนี้มีความเชื่อมโยงกับดินแดนสุวรรณภูมิในอดีต เป็นจุดกำเนิดของพระพุทธศาสนา เป็นแหล่งอารยธรรม มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นที่เรียกว่า “วัฒนธรรมทวารวดี” มีศูนย์กลางแห่งแรกอยู่ที่ “เมืองอู่ทองโบราณ” ในราวพุทธศตวรรษที่ 12 - 16 หรือประมาณ 1,000

– 1,500 ปีมาแล้ว มีการค้นพบโบราณวัตถุต่าง ๆ ที่สันนิษฐานได้ว่าเป็นอิทธิพลอินเดียที่เก่าแก่ที่สุดที่พบในประเทศไทย จากการเปรียบเทียบรูปแบบศิลปะกับอินเดีย เมืองโบราณอู่ทอง จึงถือเป็นแหล่งกำเนิดพุทธศาสนาและพุทธศิลป์แห่งแรกของประเทศไทย และเป็นพื้นที่ ๆ พระเจ้าอโศกมหาราช กษัตริย์แห่งราชวงศ์โมริยะของอินเดียทรงส่งสมณทูต 2 รูป คือพระโสณะเถระกับพระอุตตระเถระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 3 หรือราว 23,000 ปีมาแล้ว

สรุปได้ว่าการสร้างพระพุทธรูปขยศรีศรีสุวรรณภูมิ ก่อให้เกิดคุณค่าและคุณูปการหลายอย่างในพระพุทธศาสนา กล่าวคือ 1) คุณค่าทางด้านพุทธศิลป์ ได้เกิดการสร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่มีความสำคัญเป็นพระพุทธรูปสมัยรัตนโกสินทร์ ที่สร้างจากหินทรายและแกะสลักบนหน้าผาแบบลอยองค์ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย 2) คุณค่าทางด้านการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการก่อสร้าง ดูแลรักษาศาสนวัตถุที่ได้ก่อสร้าง ได้ปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในวันสำคัญต่าง ๆ 3) คุณค่าทางด้านความสัมพันธ์กับดินแดนสุวรรณภูมิในอดีต ได้รับรู้เรื่องราว การเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิวัฒนาการของความเจริญทางพุทธศาสนา อันจะเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

การก่อสร้างพระพุทธรูปขยศรีศรีสุวรรณภูมิเป็นมรดกของพระพุทธศาสนา เป็นมรดกของพุทธศาสนิกชนโดยรวม เป็นความเจริญทางด้านพุทธศิลป์ เมื่อบุคคลได้มากราบไหว้บูชาแล้ว ย่อมมีความปิติอิ่มเอิบใจ ที่ได้เหมือนกับมาเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ มีความอึดอึดใจในการได้มีส่วนร่วมในการก่อสร้าง ในการบริจาคทุนทรัพย์ ในการร่วมแรงร่วมใจในด้านต่าง ๆ ย่อมถือได้ว่ามีส่วนร่วมในการทำนุบำรุง จรรโลงพระศาสนาให้วัฒนาถาวร อยู่คู่สถาบันพระมหากษัตริย์ อยู่คู่ประเทศไทย และอยู่เป็นที่พึ่งของพุทธศาสนิกชน ประชาชนอำเภออู่ทอง ประชาชนจังหวัดสุพรรณบุรี มีความปิติยินดีและมีความภาคภูมิใจ ที่ได้มีพระพุทธรูปที่สำคัญเกิดขึ้นในบ้านเมืองของตน ถือเป็นพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองที่สำคัญองค์หนึ่ง ที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

จังหวัดสุพรรณบุรีและพุทธศาสนิกชนทุกท่าน รู้ลึกซึ้งดี ที่พระธรรมพุทธิมงคลได้มาสร้างพุทธสถานแห่งนี้ให้เป็นสถานที่ ๆ พุทธศาสนิกชนได้มาทำกิจกรรมร่วมกันในวันสำคัญทางศาสนา เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ได้มากราบไหว้ขอพรพระพุทธรูปขยศรีศรีสุวรรณภูมิ ได้มาเห็นสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาในอดีต ได้มาเพิ่มพูนศรัทธาในพระพุทธศาสนา ได้มาเห็นองค์พระพุทธรูป เปรียบเสมือนได้เข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ได้ระลึกนึกถึงพระธรรมคำสั่งสอน และในท้ายที่สุดได้น้อมนำเอาพระธรรมคำสั่งสอนเหล่านั้นไปประพฤติ ปฏิบัติ ดำรงตนให้เป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี มีความกตัญญูทศเวทต่อพระพุทธศาสนา เพื่อความวัฒนาถาวรของ ส่วนรวมและศาสนาต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 2 ส่วน คือ ข้อเสนอแนะในเชิงการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ และข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะในเชิงการนำผลการวิจัยไปปฏิบัติ

(1) รัฐ หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องทุกระดับ จะทำอย่างไรให้สถานที่แห่งนี้อยู่คู่ฟ้าดิน เป็นมรดกอันล้ำค่าของแผ่นดิน สมดังเจตนารมณ์ของพระธรรมพุทฺธมิ่งมงคลที่ว่า “หนึ่งเดียวในไทย ยิ่งใหญ่ในโลก มรดกคู่ฟ้าดิน”

(2) ควรมีการส่งเสริม ประชาสัมพันธ์ ชวนเชิญให้ประชาชนเดินทางมายังสถานที่แห่งนี้ แสดงเอกลักษณ์อันโดดเด่นของพระพุทธรูปและสถานที่ อำนวยความสะดวกให้พุทธศาสนิกชนได้มาร่วมทำกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะในการทำการวิจัยครั้งต่อไป

- (1) ควรมีการศึกษาในการดูแล รักษาองค์พระพุทธรูปและสถานที่
- (2) ควรมีการศึกษารูปแบบที่น่าสนใจในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา
- (3) ควรมีการศึกษาถึงแนวทางในด้านการประชาสัมพันธ์ ให้เป็นที่รู้จักและเห็นถึงความสำคัญของพระพุทธรูปและสถานที่แห่งนี้
- (4) ควรมีการศึกษาในการช่วยอุดหนุนมูลนิธิฯ เพื่อเป็นการช่วยเหลือพระสงฆ์ในการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- ฉมณฺ์คิต แผนสมบุรณฺ์. (2562). *สารคดี พระพุทธรูปยุคศรีสุพรรณภูมิ หนึ่งเดียวในไทย ยิ่งใหญ่ในโลกมรดกคู่ฟ้าดิน*. กรุงเทพมหานคร: สามลดา.
- ธนพณฺ์ เมธาพิทักษ์. (2544). *พระพุทธรูปปฏิมากรกับเรื่องราวความเป็นมา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญกิจ,
- พระครูสิทธิธรรมาภรณ์ และคณะ. (2563). พระพุทธศาสนากับการบริหารทรัพยากรมนุษย์. *Journal of Modern Learning Development*, 5 (3), 219-229.
- พระครูสุตถัทธิธรรม และคณะ. (2563). *Journal of Modern Learning Development*, 5 (2), 262-273.
- พระมหาประกาศิต จิตปสิทธิกรรม และคณะ. (2563). จิตสำนึกความเป็นพลเมืองดีในการพัฒนาชุมชนและความเป็นเมืองเชิงพุทธ ในจังหวัดนครปฐม. *วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 3 (1), 63-80.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รุ่งโรจน์ ธรรมรุ่งเรือง. (2553). *พระพุทธปฏิมาสยาม*. กรุงเทพมหานคร: มิวเซียมเพรส.
- สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2513). *ตำนานพระพุทธเจดีย์*. พระนคร: ศิลปาบรรณาการ.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. กรุงเทพมหานคร: เพ็ทแอนด์โฮม,
- สัมภาษณ์ นางสาววันฤดี วงศ์ตีกานต์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 6 ตำบลอุ้มทอง อำเภอยู่งทอง จังหวัดสุพรรณบุรี, 13 มีนาคม 2563.
- สัมภาษณ์ นายฉมณต์คิด แผนสมบุรณ์ ประชาสัมพันธ์โครงการแกะสลักพระพุทธบุษยคีรีศรีสุวรรณภูมิ อำเภอยู่งทอง จังหวัดสุพรรณบุรี, 13 มีนาคม 2563.
- สัมภาษณ์ นายเดชา ก่อเกิด ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสุพรรณบุรี, 5 มีนาคม 2563.
- สัมภาษณ์ นายทองสุข เหลืองเวชการ เจ้าของร้านขายยาเหลืองเวชภัณฑ์ อำเภอยู่งทอง จังหวัดสุพรรณบุรี, 13 มีนาคม 2563.
- สัมภาษณ์ พระครูโสภณวีรานุวัตร, (นิคม ญฐฐวโร) รองเจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร, 5 มีนาคม 2563.
- สัมภาษณ์ พระธรรมพุทธิมงคล (สอิ่ง สิรินนฺโท) ที่ปรึกษาเจ้าคณะจังหวัดสุพรรณบุรี เจ้าอาวาสวัดป่าเลไลยก์วรวิหาร อำเภอมือง จังหวัดสุพรรณบุรี, 5 มีนาคม 2563.
- สุวรรณณี อ้อแสงชัย และคณะ, (2563). มุมมองการศึกษาเชิงปรัชญาการยอมรับการเปลี่ยนแปลงเชิงพุทธสันติวิธี. *วารสารศิลปการจัดการ*, 4 (1), 180-192.
- Phrapalad Somchai Payogo (Damnoen), Phramaha WeeratisVarinto (Inthapho) and Yota Chaivoramankul. (2020). The Active Ageing in Buddhist Way Index Development of the Elderly in Retired Government Official Group. *Solid State Technology*, 63 (2s), 1331-1341.
- Ven. Kimpicheth Chhon. (2019). Life and Hope Association: Engaged Buddhist Strategy Transforming Compassion into Social Action. *International Journal of Multidisciplinary in Management and Tourism*, 3 (2), 105-118.